C. 7-4. Elementen van wijsgerige retoriek

Situering:

7.1. Elementen van ontologie, 1993-1994, (EO1-EO27, 309p.)
7.2. Harmologie 1993-1994 (HA1-HA33, 109p.)
7.3. Elementen van religiefilosofie 1994-1995, (ER1-ER440, 514p.)
7.4. Elem. van wijsgerige retoriek, 1994-1995, (EWR1-EWR31, 37p.)
7.5. Elementen van cultuurfilosofie, 1994-1995 (CF1-CF75, 212p.)
7.6. Elementen van huidige filosofie, 1995-1996 (HF1-HF7, 77p.)

Opmerking: *Deze cursus werd van een grotere spatiëring voorzien dan de tekst van de oorspronkelijke cursus. Verwijzingen in de oudere versie van deze tekst stemmen dus niet overeen met de huidige paginering van 'word'. Daarom wordt de oorspronkelijke paginering telkens weergegeven met de letters 'EWR'. Ze staan voor 'Elementen Wijsgerige Retoriek', en worden gevolgd van het oude paginanummer.*

Inleiding: *Als voorlopige definitie van retoriek kan men de termen 'taalvaardigheid' of 'leer van de verstandhouding' aanwenden; In het oude Griekenland beantwoordde de retoriek aan een nood : de mensen opvoeden tot een deugdelijk staatsburger. Wie goed kon spreken, kon zich laten gelden. Bij sommigen echter werd' retoriek' tot synoniem van een zich door dik en dun laten gelden, en dit tot in het gewetenloze toe. Rechtspraak wordt dan wel eens herleidt tot wat de wettekst zegt, ook al is dit volgens sommigen niet steeds gelijklopend met gewetensvol. Rond de eeuwwisseling klaagden heel wat profs dat hun studenten aan de universiteiten geen teksten meer konden opstellen. Een bezorgdheid die heden in onze digitale wereld zeker niet verminderd zal zijn, wel integendeel. Deze cursus wil in 11 steekproeven ingaan op 'de elementen' die bijdragen tot het correcter samenstellen van een tekst.*

C. 7-4. Elementen van wijsgerige retoriek

Inhoud: *Klik op de tekst die je wenst te lezen.*

C. 7-4. Elementen van wijsgerige retoriek 1
Volgen nu 11 steekproeven 7
1.-- De stelling (thesis) van een tekst. (06/08) 7
2.-- Het wezen van beschrijven. (09/10) 11
3.-- Het wezen van verhalen. (11/12) 13
4.-- het gerechtsverhaal. (13/14) 15
5.-- Het wezen van een verslag. (15/16) 17

6. -- Het wezen van de verhandeling. (17) 20
7.-- Korte typologie der verhandeling. (18) 21
8.-- De antieke 'chreia' (wezensbepaling). (19/22) 22
9. -- Het wezen van redeneren. (23/25)..... 27
10.-- Pathetiek. (26/28)..... 30
11.-- Uitstralingsleer. (29/31)..... 34

EWR1

Inleiding

Sedert de antiek-Griekse Protosofistiek, een wijsgerige stroming tussen -450 en -350, de retoriek, in haar toenmalige vorm, in de filosofie opnam, is een cursus 'Retoriek' in het kader van de wijsbegeerte 'normaal'. Toch is de huidige retoriek een zeer recent feit. Waardoor? Doordat onder de invloed van een zekere vorm van modern rationalisme alsook ten gevolge van het niet actualiseren van de traditionele retoriek het vak 'retoriek' vooral verleden eeuw verdween.

Het lemma.

'Lemma' betekent "voorlopige definitie". Als lemma van retoriek kan de term 'taalvaardigheid' gelden. Men kent de uitdrukking "wel ter tale zijn".

Men kan ook de term 'verstandhouding' invoeren. Zo dat 'retoriek' betekent 'taalvaardigheidsleer' of 'verstandhoudingsleer'.

De 'elementen'.

'Element' betekent zowel 'onderdeel' of 'lid' als 'vooropstelling' (in deze laatste betekenis valt het samen met 'vooropstelling'). "Elementen van retoriek" betekent dus "de onderdelen of exemplaren die voorop te stellen zijn, wil men de term 'retoriek' begrijpen".

Dit behelst dat men **a.** de hele retoriek, **b**. alle retorieken en **c**. het geheel van alle retorieken zou moeten ter sprake brengen om encyclopedisch volledig te zijn. Wat niemand kan. Wat ten andere ook niet nodig is voor ons opzet hier.

Daarom zullen de kapitteltjes de naam 'steekproef' dragen, d.i. 'greep' in het geheel der retoriek, in de totaliteit van alle retorieken en in het geheel van alle retorieken.

Terloops: dit is één toepassing van de inductieve (= veralgemenende of veralgehelende) methode.

Filosofisch is ontologisch.

Het wezenlijke onderscheid tussen gewoon weten, wetenschappelijke weten enerzijds en anderzijds wijsgerig weten is gelegen in het ontologisch karakter van alle echt filosoferen. 'Ontologie' betekent 'werkelijkheidsleer'. Deze brengt werkelijkheid als werkelijkheid ter sprake. In antiek-Griekse taal "zijn(de) als zijn(de)" ter sprake brengen.

Dit kan tweevoudig.

a. Werkelijkheid is gegeven (fenomeen, al wat zich toont).

b. 'Werkelijk' is ook al wat beantwoordt aan de opgaven die de gegevens bevatten.

EWR2

Hegel, de Duitse denker, voerde deze tweede betekenis van 'werkelijk(heid) zeer duidelijk in. Zij beantwoordt aan de reeds bij de antieke wiskundigen gangbare tweedeling "opgave (= gegeven + probleem)/ oplossing". Is werkelijk (versta: werkelijkheidsgetrouw) die oplossing die beantwoordt zowel aan het gegeven als aan het gevraagde of probleem.

Toegepast.

a. De retoriek is, minstens sedert de antieke sofisten, een gegeven en dus 'werkelijk' in de fenomenale zin.

b. De retoriek reeds bij de antieke sofisten beantwoordde aan een nood (= probleem): zij gold als element van opvoeding tot 'deugdelijk' staatsburgerschap. Wie "wel ter tale" was, kon zich in de 'agora', de volksvergadering, of op het gerecht of gewoon in om het even welke discussie "doen gelden". Bij sommige sofisten, die reeds ontwortelden waren, werd 'retoriek' synoniem van "zich door dik en dun, tot in het gewetenloze toe maar 'deskundig', doen gelden".

Heden ontdekken steeds meer marketingspecialisten (verkoopkundigen) de echte waarde van de antieke retoriek: deze had reeds in de oudheid het karakter van "waar aan de man brengen" (allereerst in de zin van "de medemens overtuigen", "de medemens overreden").

De huidige 'ongeletterdheid'.

Om het huidige nut van retorische vorming te illustreren het volgende.

1.-- *M. Tores* (Washington), *90 millions d'Américains à demi illettrés,* in : *Journal de Genève/ Gazette de Lausanne* 13.09.1993.

"Het alarmerende bericht heeft in de hele Amerikaanse pers weerklank gekregen: bijna de helft van de volwassenen in de VSA - zowat 90 miljoen -

lezen en schrijven dermate slecht dat dit voor hun werk een ware handicap uitmaakt".

Het Congres beval in 1988 een onderzoek terzake. "Alfabetisering der volwassenen in de VSA" kostte 14.000.000 dollar. 26.000 volwassen werden als steekproef doorgelicht.

De resultaten bevestigen de door de leerkrachten en de aanwerfmensen vele malen verwoorde vrees: 90.000.000 volwassenen kunnen nauwelijks het formulier van de maatschappelijke zekerheid invullen. Een brief schrijven om de bank van een fout in de factuur te verwittigen kunnen zij niet. Het verschil in prijs tussen twee producten kunnen zij niet berekenen. Het verschil tussen de gewone en de soldeprijs berekenen kunnen zij niet.

EWR3

De tabellen der vertrekuren der treinen kunnen zij niet ontcijferen. Veertig miljoen volwassenen kunnen op een stadsplan een kruispunt niet situeren. Slechts 20 % van hen kunnen een persartikel benuttigen om de gemiddelde kostprijs van de opvoeding van een kind te berekenen. - Tot daar enkele gegevens.

Terloops: alle onderwijshervormingen ten spijt bij ons hebben vele onderwijsmensen de indruk dat het er mettertijd bij ons niet zoveel beter zal uitzien!

2.-- *F. Mansour, Ces universitaires qui ne savent pas écrire*, in : *Journal de Genève/ Gazette de Lausanne* 05.09.1994.

De Faculteit voor letteren voert, in Zwitserland, een tot nog toe ongekend getuigschrift in: "*Techniques de communication écrite*". Doel: de leemten in "gekwalificeerde sectoren" opvullen!

Aan het woord Emilio Manzotti, prof in Italiaanse taalwetenschap. - "Geloven dat de scholen (in Zwitserland), de hogere inbegrepen, heden taalvaardigheid, zoals deze heden gevraagd wordt, bijbrengen, is onwerkelijk". "Algemeen gezien hebben studenten enorme moeilijkheden om de paragrafen van een tekst onderling te ordenen en een tekst op te stellen".

Steller Van het artikel. -- "Volstaat een licentie aan een universiteit om taalvaardigheid (in het Frans) te kunnen aan de dag leggen? Het antwoord is duidelijk: neen!

a. Een aantal profs: “De meeste studenten worstelen met enorme problemen om een verhandeling opgesteld te krijgen”.

b. Te veel mensen kunnen de technieken inzake tekstlezen en tekstopstellen - vereist door hun beroep - niet aan. Daartoe het nieuwe getuigschrift. Het wordt afgeleverd aan al wie, als beroepsmens, als licentiaat, leren een tekst opstellen: een bulletin, een fiche, een mededeling, een artikel, een dossier.

Tot daar twee steekproeven. Nu de verklaringen.

1.-- *Christopher Lasch, The Culture of Narcissism* (1978), waarop wij hier niet verder ingaan, ontleedt één factor, nl. het narcissisme of de eigendunk.

2.-- Het recentere ‘irrationalisme’.-- Wat men kan heten “het anti-intellectualisme’ (de afkeer voor al wat rationeel te werk gaan is), begon reeds met de Sturm-und-Drang en een gedeelte van de Romantiek (1790+).

EWR4

Geniecultus, individualisme, -- gevoelsvoorrang (binnen de Sturm-und-Drang ging dat tot een soort vroegtijdig nihilisme (afbouw der traditionele en vooral modern- rationele waarden)) deden een soort onderschatting, ja, minachting inzake al wat rationeel is, ontstaan.

3.-- Het oudere positivisme, met aan het hoofd A. Comte (1798/1857), is gekenmerkt door een onderschatting van al wat taal is, -- ook in wetenschappelijke arbeid.

4.-- De ‘Tegencultuur’ (Anti-cultuur), sedert de Beatnik’s (1950+) en de Hippies en Yippies (1962+), in de VSA en ook bij ons, was grondig anti-intellectualistisch: ‘rede’ en ‘rationaliteit’ golden als de dodende factoren binnen de gevestigde, ‘rationalistische’ maatschappij.

Voegen wij daaraan toe de handboeken, i.p.v. de aloude retoriek te ‘actualiseren’, d.i. aan de zich ontwikkelende actualiteit aan te passen, bleven steken in aftandse voorstellingen. Zo zelfs dat de tem “holle retoriek” gangbaar werd.

Tot daar enkele elementen aan het werk in de neergang van de traditionele retoriek.

De heropleving.

Een werk als *S. IJsselinck/ G. Vervaecke, Renaissance of Rhetoric*, Leuven, Leuven University Press, 1994, schetst de recente opgang. Belang van de retoriek voor de mens van heden, retoriek in de visuele communicatie, tekentheorie (de Saussure) in de antieke retoriek, tropologie (metafoor/ metonymie/ synecdoche) in retorische taal e.d.m. komen ter sprake. Deze veelvoudige thematiek toont de vele onderdelen of aspecten van de éne retoriek.

Onder de factoren weze vermeld wat *Brigitte Hernandez, Voyage en librairies*, in: *Le Point* 1167 (28/01/1995), ons leert. -- In de loop van 1993 was het bedrag van de boekenmarkt, in Frankrijk, inzake uitgave, verdeling via boekhandels, 22 miljard Franse frank (+- x 6,25 BFr). Zo'n 40.000 titels (17.000 nieuwe boeken, herdrukken) werden gepubliceerd. 9,6 miljoen exemplaren werden verkocht. -- M.a.w. er wordt gelezen! Veel meer dan ooit vroeger.

Andere elementen.

Werken als *Ch. Perelman/ L. Olbrechts-Tyteca, Traité de l' argumentation* (1958) of *St. Toulmin, The Uses of Argumentation* (1958) zetten een echte herstichting bijna, in ieder geval actualisering der antieke retoriek in.

EWR5

Men kan immers 'retoriek' ook definiëren als "de vaardigheid om een betoog te houden". Daarvandaan dat ieder handboek van retoriek een argumentatieleer bevat.

Een zekere Neo-Sofistiek, sedert Fr. Nietzsche (1844/1900) vooral, stelt dermate de retoriek centraal dat zelfs wetenschappelijke teksten op hun taalvaardigheid onderzocht worden en dat wijsbegeerte gewoon tot een vorm van 'literatuur' en 'retoriek' herleid wordt.

Denkers als J. Derrida (1930/2004) drijven dit door tot en met een 'afbouw' ('déconstruction') van de aanspraken van wetenschappen en vooral filosofie op objectieve, algemeen geldige waarheid. Retoriek wordt zo het alomvattend inzicht.

De recentere wetenschapskritiek draagt ook bij tot de ontluistering van de aanspraken van wetenschap. Men leze b.v. *A. Chalmers, Wat heet wetenschap*? (*Over aard en status van de wetenschap en haar methoden*), Boom/ Amsterdam, 1981-1; 1984-3 (// *What is This Thing Called Science*?, St. Lucia, University of Queensland Press, 1976). Inductie staat centraal.

Popper's falsificationisme (wat falsificeerbaar is, kan objectieve waarheid bevatten), Lakatos' onderzoeksprogramma's, Kuhn's 'paradigma's (d.i. geldige modellen van wetenschappelijke arbeid, -- geldig in de ogen van … evoluerende onderzoeks-gemeenschappen), Feyerabends' anarchisme inzake kennis der waarheid zijn evenzoveel kritieken die de hoge aanspraken van "de wetenschap" 'afbouwen! Zo dat men de indruk krijgt dat ook wetenschappelijk spreken slechts retoriek is en eigenlijk geen strikt objectieve kennis: de argumentatie is meer dan de objectieve feiten.

Dit belet echter niet dat "de wetenschap" ondertussen een stormachtige ontwikkeling doormaakt: "In 1959 heeft *J. T. Thykouner* een *alfabetische catalogus* gepubliceerd van al de toen bestaande wetenschappen: hij had er 1150 gevonden. Maar nu zijn er stellig enkele tientallen meer". (*I. Gérardin, Bionica* (*Schakel tussen bioloog en ingenieur*), Wereldacademie (// *La bionique* (1968)), 7). De actieve wetenschappers vorsers vooral - schijnen zo hun 'argumenten' te hebben om toch in de zin van wetenschap te 'geloven'!

Slotsom: Wat men verleden eeuw afschafte, herrijst uit zijn as! De retoriek bloeit als nooit tevoren.

EWR6

Volgen nu 11 steekproeven

1. De stelling (thesis) van een tekst. (06/08)

Wij steken van wal "te midden van teksten"! Straks is er tijd en plaats voor theorie.

Lezen wij eerst een tekst op zijn 'stelling' of 'thesis' (Lat.: propositio), d.i. het oordeel dat de hele tekst kan wezensgetrouw samenvatten. Doch eerst de tekst.

A.-- ***Bibl. st.:*** *H. Bierhoff/ S.J. Prais, Schooling as Preparation for Life and Work in Switzerland and Britain, National Institute of Economic and Social Research*, 1995.

Ziehier hoe *L. Lema, A quoi est due la réussite des écoliers helvétiques* ? in : *Journal de Genève/ Gazette de Lausanne* 07.03.1995, samenvat.

1.-- *Het feit*

In het kader van een internationale testproef werden zo'n 75 wiskundige vragen aan dertienjarige leerlingen (lln.) voorgelegd.

Resultaat: de Zwitserse lln. haalden een gemiddelde dat enkel de beste Britse lln. bereikten. Overigens: alle andere landen scoorden minder dan de Zwitserse kinderen.

Zo b.v.: op de vraag “Welk natuurlijk getal beantwoordt aan 5/8?” antwoordden 56/100 Zwitserse lln. juist, terwijl de Britse lln. slechts 13/100 lukten. Waarop een vraag rijst, natuurlijk.

2.-- *De verklaring (elementen).*

Britse vorsers gingen na. Ziehier enkele factoren.

(1) De Britten stootten op de Zwitserse opvoedkundige traditie.

J.J.Rousseau (1712/1178; *Emile* (1762)) en J.H. Pestalozzi (1746/1827), in wiens spoor J. Piaget (1896/1980), -- deze laatste bekend om zijn werken omtrent maat en ontwikkeling van bekwaamheden van het kind, beheersen het schoolstelsel.

Ofschoon gans Europa, ja, de hele planeet de invloed van genoemde opvoedkundigen ondergingen, is toch Zwitserland onbetwistbaar het land waar hun vooropstellingen in de beste voorwaarden werden uitgewerkt.

(2) *Nadere preciseringen.*

Deze zijn de volgende.

(2)a1.-- ***De onderwijssfeer.***

Het schoolhandboek valt op. De leerkracht houdt er zich aan. Het kan meegenomen naar huis waar het ook door de ouders ter inzage ligt.

Het handboek schenkt een structuur aan de school arbeid van de kinderen.

Daarentegen: in Groot-Brittannië bestaat een “doctrinaire oppositie” tegen al wat ook maar riekt naar een methode waarvan de leerkracht niet afwijkt.

EWR7

(2) a2. -- ***De leiding***. -- In Zwitserland heerst geen spanning tussen inspecteurs, directeurs en leerkrachten. Dit schept een beter gemeenschappelijk klimaat. Dit begunstigt het leerproces.

(2)b.-- ***De grondslagen***. -- Het grondmodel.

(2)b1. -- *Basiskundigheden.*

Het Zwitsers model stelt basiskundigheden centraal, die het voetstuk uitmaken. De leerlingen moeten ze gezamenlijk verwerven. Inderdaad: groter

nadruk ligt op elementaire kundigheden: slechts wanneer deze door alle lln. verworven zijn, gaat de hele klas een stap verder. Allen moeten meekunnen.

In Groot-Brittannië echter worden de lln. meer “aan hun lot overgelaten”: men stelt de strikt individuele ontwikkeling van ieder ll. afzonderlijk centraal. Wat voor een gedeelte der lln. goed uitvalt. Maar in klassen van twintig of dertig lln. is zo’n individuele opvoeding zeer moeilijk wil zij rekening houden met kunde en onkunde van ieder ll.

(2)b2. -- *Groepswerk in hoefijzervorm*.

Zwitserse klassen werken met groepen. Toch zijn de banken meestal in hoefijzer-vorm geplaatst, gecentreerd rond de leerkracht, die daardoor zelfs fysisch centraal blijft. -- En individu en groep komen tot hun recht.

De Britse basisscholen stellen groepswerk centraal. Daartoe schikt men de banken zo dat een goede helft van de lln. met de rug naar de leerkracht zit! Deze brengt de dag door met van de ene groep tot de andere te gaan: waarbij dus te weinig tijd overschiet om ieder leerling afzonderlijk bij te houden.

(3). -- *Traditie.* -- In Zwitserland zijn de lessen traditioneler. Zij beogen vooruitgang maar dan gezamenlijk, -- met alle lln. die mee moeten. Meteen vlakken zij de peilverschillen tussen ‘goede’ en ‘minder goede’ lln. af.

Tot daar het Zwitsers verslag. -- Wat is een verslag? Dat is één type van tekst. Het geeft de hoofdzaken weer, zo getrouw mogelijk (het is dus een beschrijving)) Indien het een samenvattend verslag is. Het gaat tot in de details, indien het een gedetailleerd verslag is. Kunnen ‘verslaan’ is een vaardigheid van retorische aard.

EWR8

Verslag en thesis.

Een goed verslag vat samen, of het nu een gedetailleerd of bondig verslag geldt. Die samenvatting staat of valt met het vermelden van de stelling. Waardoor? Doordat de stelling of thesis zelf al de samenvatting van de tekst is!

Let erop hoe in het verslag twee soorten teksten aanwezig zijn.

1.- *Een verhaal*.

Wat is een verhaal? Een verhaal is een beschrijving of weergave van een gebeuren. Hier is dat het feit (de internationale proef met het verrassend resultaat).

Terloops: een verhaal bestaat uit minstens twee basiselementen, nl. het voorteken en het vervolg. Aanduidbaar met VT en VV.

Zo b.v.: "Toen Daisy arriveerde, werd de mevrouw zeer moe". Het feit dat Daisy arriveert, is reeds op zich een stukje verhaal. Dat stukje verwoordt men door te zeggen: "Daisy arriveert". Maar zoiets is pas de aanloop (voorknoop) van een echt verhaal. Het echte verhaal begint met b.v.: "Toen Daisy arriveerde, werd de mevrouw zeer moe". Waarbij de voorzin (VZ) voorteken is en de nazin (NZ) het vervolg. Pas dan heeft men een (kern van een) echt verhaal.

2.-- *Een redenering.*

Die redenering zit vervat in wat wij hierboven "de verklaring" heetten.

Een redenering is steeds het vervolg op een feit of gegeven (GG) of fenomeen, d.i. iets dat zich toont. Maar dan zo dat het feit (GG, fenomeen) een vraag oproept. Die vraag heet "het gevraagde' (GV).

Welnu, een redenering antwoordt op het gevraagde (men zegt ook "het gezochte"), voor zover dat gevraagde of probleem naar een uitleg, verklaring, toelichting e.d.m. vraagt.

Zodat het Zwitsers verslag én verhaal (beschrijving) én redenering omvat.

Daardoor is het verslag een verhandeling. Een verhandeling is een tekst waarin meer dan beschrijvingen, meer dan verhalen, meer dan verslagen voorkomen.

Beschrijvingen, resp. verhalen en verslagen vormen ondergeschikte elementen. Een verhandeling betoogt, d.i. tracht te overtuigen. Van wat tracht zij te overtuigen? Van een thesis of stelling.

In bovenstaand geval is de thesis: door hun eigen model (traditie, sfeer, leiding, basiskundigheden, hoefijzervorm e.d.) bereiken de Zwitserse scholen beter resultaten dan b.v. de Britse.

Let erop hoe traditie, sfeer (schoolhandboek), leiding, basiskundigheden, hoefijzervorm e.d. beschrijvend, resp. verhalend en verslaand weergegeven worden.

EWR9

2. Het wezen van beschrijven. (09/10)

Beginnen wij met een mini-voorbeeld.

"Als toegangspoort tot de regio op de aardbol die de sterkste economische groei kent, bevindt Hong Kong zich in het hart van de economische draaikolk die niet enkel China zal omvormen maar Azië en de hele economie van de planeet,- zelfs indien die rol van toegangspoort een uitzinnige prijs betekent in termen van huurprijzen en commerciële huurcontracten". Aldus het economische tijdschrift *Fortune*. (*Journal de Genève/ Gazette de Lausanne* 29. 10. 1994).

Dit is een beschrijving en b.v. geen verhaal, ook al staat er een toekomstverwachting in vermeld (die de mening beschrijft van een aantal waarnemers). Men kan het wel enigszins een verslag heten, ofschoon dit niet de uitdrukkelijke bedoeling is. Immers de beschrijving kan de vorm van een verslag aannemen. Hier in die zin dat de weergave feiten 'verslaat'!

Van de definitie (wezensbepaling) naar de beschrijving.

Ch. Lahr, S.J., Logique, in: *Cours de philosophie*, I (*Psychologie Logique*), Paris, 1933-27, 497, zegt dat een wezensbepaling of definitie de weergave is van het gehele en enkel van het gehele fenomeen of gegeven.

M.a.w.: er is een één-éénduidige betrekking tussen (de eigenschappen of wezens-kentrekken van) het gegeven en de weergave ervan.

Dit betekent dat de (goede) definitie eigenlijk een beschrijving is, d.i. de juiste één -éénduidige) weergave van (de wezenskentrekken van) het gehele gegeven en enkel van het gehele gegeven. Het gaat om een ze kort mogelijk gehouden beschrijving van de wezensvorm (versta: dat wat het gegeven onderscheidbaar maakt van de hele rest van de werkelijkheid).

Terloops: ontologisch is wezensvorm én existentie (hoe werkelijk is het gegeven?) én essentie (hoe is het gegeven werkelijk?) van het gegeven.

Wat men dus 'beschrijven' heet, komt neer op een uitgebreide of amplificatieve definitie. -- Dit betekent dat men de wezensvorm letterlijk opvult met omstandigheden.

C. Ansotte, Traité pratique de rédaction et d'élocution, Dour, 1910, 61, ziet twee aspecten of 'elementen':

a. de totaliteit van het gegeven (versta: niet een verminkte vorm van het fenomeen) en

b. Omstandig weergegeven. Ziedaar wat een beschrijving is.

EWR10

De (wezens)eigenschappen.

Let wel: de term 'eigenschap' wordt door ons in de platonische zin gebruikt. -- Zoals *G.J. Warnock, Qualities,* in: *Encyclopaedia Britannica*, 1967, 18, 914/916, zegt: de term 'poiotès', Lat.: qualitas, eigenschap of kentrek, betekent al wat iets onderscheidbaar maakt van de rest der werkelijkheid.

Bijgevolg:

a. betrekkingen zijn 'eigenschappen (wat de huidige logistiek b.v. niet zal zeggen);

b. waarde-kentrekken zijn 'eigenschappen'.

Zo b.v.: "Hong Kong bevindt zich in de draaikolk" drukt een betrekking uit (tot de rest van Azië en de planeet). Maar, aangezien die betrekking een karakteristiek (wezenskentrek) is of 'eigenschap' van Hong Kong, dient zij als beschrijvingselement. Zo b.v.: "Een uitzinnige prijs" duidt een waardeoordeel aan. Waarin een kentrek, typisch voor Hong Kong, verwoord wordt. Wat in een (wezens)beschrijving past.

Terloops: hoe kan een waardeoordeel in een beschrijving geduld worden? Een pure beschrijving immers stelt alle eigen waardeoordelen uit. Het is duidelijk - hier - dat het artikeltje enkel het waardeoordeel van anderen beschrijft zonder er zelf een waardeoordeel over te vellen. Zo dat het waarderingselement duldbaar is in een reine beschrijving.

Beschrijving is geen verklaring.

Hier komt wat E. Husserl (1959/1938; stichter der intentionele fenomenologie) "fenomenologische reductie" heet, van pas.

In de beschrijving immers is het gegeven (GG) het gevraagde of gezochte (GV)! Gevraagd is het gegeven rein, zuiver, wezensgetrouw, 'objectief', weergeven.

Het thema (onderwerp der beschrijving) rein vatten naar zijn objectieve zin heten wij 'zinvatting', te onderscheiden van 'zinstichting'.

Dit gebeurt door al wat niet puur gegeven of fenomeen is, uit te schakelen. Om de weergave te herleiden ('reductie') tot het pure fenomeen, Dat is 'fenomenologische reductie'.

Dit komt neer op reine waarneming. Zonder verklaringen of waardeoordelen, die zinstichtingen zijn, want zij voeren iets in dat niet in het reine gegeven aanwezig is. Zo is een theorie omtrent het thema, een traditie rond het gegeven uit te schakelen. Ook het beschrijvend ik met zijn subjectieve reacties worden uitgebannen in de pure beschrijving. Zelfs de vraag of het gegeven buiten het bewustzijn van de beschrijvende bestaat, kan uit te bannen zijn.

EWR11

3. Het wezen van verhalen. (11/12)

Beginnen wij weer met een model.

"Een geleider van McLaren veroorloofde zich de weelde een exemplaar van de duurste ter wereld - onderweg naar een tentoonstelling - in de kreukels te rijden. Zijn McLaren F-1, die de kleine som van 634.000 pond sterling kost, slipte binnen een rondpunt - een doodgewone veewagen gelijk - en beëindigde de rit tegen een mast.

"Er lag misschien een beetje stookolie op de weg" verklaarde een woordvoerder van de autobouwer. "De geleider is wat onder de indruk en in verlegenheid maar hij is niet gekwetst. Een berisping zal hij oplopen maar hij wordt niet afgedankt.

De herstelwerken zullen een week duren en zouden zo'n 10.000 pond sterling moeten kosten. De prijs van een wagen - een degelijke wagen - waarmee de gewone man rijdt. -- De McLaren F-1 haalde in de loop van de proefritten 372 km/uur (...). Slechts driehonderd exemplaren zullen in omloop gebracht worden". (*Reuter*)". *Journal de Genève/ Gazette de Lausanne* 20.10.1994).

Dit kan gelden als een soort verhaal, nl. De anekdote (van het antieke Grieks 'an.ek.doton', on.uit.gegeven). Dit is de korte maar pittige, snedige, soms geestige (zoals hier), -- in alle geval aansprekende vorm van vertellen.

Opm.-- Elders stonden wij stil bij wat sedert enkele jaren heet: narratologie, narrativiek, narratiek, -- diëgetiek, -- Nederlands: verhaalkunde. -- Juist één opmerking terzake.

C.A. van Peursen, Verhaal en werkelijkheid (*Een deiktische ontologie*), Kampen/ Kapellen, 1992, karakteriseert ('beschrijft: 'definieert', 'typeert') de meest bedisselde vraag der huidige verhaalkunde als volgt:

a. een gebeuren is pas een 'gebeuren' - versta: een voor denkende wezens samenhangend geheel met als structuur "voorteken (VT)/ vervolg (VV)" - wanneer het verteld wordt;
b. een verhaal krijgt pas een 'structuur' - versta: een één éénduidige verwijzing naar wat het vertelt - doordat het een gebeuren ergens weergeeft.

Sommige overdrijvende narrativisten beweren hierbij dat de werkelijkheid van een gebeuren, voordat zij in een verhaal 'gestructureerd' wordt, d.i. de wezensvorm van een gebeuren toegemeten krijgt, slechts één grote chaos of wanorde is, zonder structuur (zeker niet de structuur die de verhalende erin legt als vorm van zinstichting).

EWR12

Het verhaal.

Vooreerst: verhalen is beschrijven. Dat behelst dat wat wij zegden van de beschrijving, ook geldt van het verhaal. Het is een één-éénduidige weergave van een gegeven (fenomeen) zo dat het gevraagde (GV) weerom het gegeven (GG) is.

B. Vouilloux, Le tableau, in: *Poétique* 65, 11s., zegt dat ieder thema (gegeven, fenomeen) vatbaar is voor twee perspectieven:
a. het wordt in zijn synchronische wezensvorm weergegeven;
b. het wordt in zijn diachronische wezensvorm weergegeven. Het eerste is een louter beschrijving; het tweede een verhaal. Zodat wij kunnen definiëren: het verhaal is de weergave van de diachronische wezensvorm van een fenomeen.

Wij zagen het al: het oerkoppel "voorteken (VT)/vervolg (VV) is de basisstructuur van alle gebeuren. Ook wanneer de verteller/ vertelster de zinsbouw omkeert: "Toen Daisy aankwam, werd de mevrouw zeer moe" betekent - naar de volgorde in het objectieve gebeuren zelf - juist hetzelfde als "De mevrouw werd zeer moe, toen Daisy aankwam". Enkel als stijlfiguur (als zegswijze) verschilt beider betekenis.

Dit betekent dat - wat denkers sedert oertijden heten - "de tijd" een beslissende rol speelt én in het objectieve fenomeen én in de objectgetrouwe

weergave. Daarvandaan de term ‘dia’ (doorheen het verloop van) in de term ‘diachronie’.

Verhaalkundige gemeenplaatsen.

Een ‘gemeenplaats’ is een gezichtspunt (zienswijze) dat telkens weer terugkeert en daardoor haar bruikbaarheid bewijst.

Toepassing.

De verhaalkundige gemeenplaats bij uitstek is het antwoord op de vraag “wat is gebeurd?”. De term ‘wat’ wijst op de essentie. De term ‘is’ wijst op de existentie. Hoe was het gebeurde werkelijk? Essentie. Hoe werkelijk was het gebeurde? Existentie. -- Steeds die ontologische grondsystechie (systechie = koppel).

Tweederangs-gemeenplaatsen preciseren het basiskoppel. Zo: “Waar is het gebeurd?” (Plaats). Zo ook: “Wanneer is het gebeurd?” (Tijd). En vooral nog: “Hoe juist is het gebeurd?” (Omstandige essentie).

Opm.-- De ‘keten’: ‘voorknoop’ (Gr.: ekthesis; Lat.: expositio), -- knoop (Gr.: desis), d.i. spanningsbegin, -- omslag (Gr.: peripeteia) ofperipetie, ontknopingg (Gr.: lusis), blijft een samengestelde gemeenplaats.

EWR13

4. Het gerechtsverhaal. (13/14)

Verhalen geven weer ‘werkelijkheid’. Maar - niet in de omgangstalige maar in de ontologische zin van het woord ‘werkelijkheid’ - werkelijkheid is meervoudig:

a. rein werkelijk;

b. ingebeeld werkelijk. Een droomgebeuren, een utopisch gebeuren: zij zijn in de streng ontologische zin ‘werkelijkheden: want zij zijn niet niets!

Zo onderscheidt men het historische verhaal van het ingebeelde of fictieve verhaal. Met middenin het ‘gemengde’ verhaal (denk aan een historisch roman die het verleden deels op ingebeelde wijze ‘weergeeft’.

Sommige narrativisten beweren dat alle zgn. ‘historische’ verhalen in feite ‘gemengde’ verhalen zijn. Dat is juist doordat ieder verhaler van het verleden slechts steekproeven uit dat verleden naar voren haalt en nooit het geheel in zijn absolute gaafheid.

Men kan zulks ook het 'subjectieve' element heten. Dit omdat de steekproeven de mentaliteit (vooropstellingen, 'axiomata') van de verhalende weerspiegelen.

M.a.w.: radicaal 'objectief' is een historisch verhaal nooit. Wel tracht de eerlijke verhalende zo objectief mogelijk te zijn.

Bibl. st.: *H. Crombag/ P.Van Koppen/ W. Wagenaar, Dubieuze zaken* (*De psychologie van het strafrechtelijk bewijs*), Amsterdam/ Antwerpen,1992.

W. Wagenaar, "Waar logica faalt en verhalen overtuigen (*Een beschouwing over het strafrechtelijk bewijs*), in: *Onze Alma Mater* 45 (1991): 3 (august.), 258/278.

Het eerste werk gaat in op 35 aanvechtbare strafrechtelijke zaken (in Nederland). Rechters nemen te gemakkelijk aan dat een verhaal tegelijk een bewijs is! Immers elke gerechtszaak begint met een verhaal dat vertelt waar, wanneer iemand (het subject) een strafbaar feit pleegde. De psychologen verwijten de rechters dat zij de bewijsmiddelen duiden vanuit een vooraf gegeven, ongetoetst (althans onvoldoende getoetst) verhaal. I.p.v. omgekeerd te werk te gaan: nl. vanuit de bewijsmiddelen een verhaal te construeren. Politieonderzoeken, verhoormethoden, getuigenissen van deskundigen en verdachten, identificeringen worden te onkritisch behandeld.

De 'overtuigende' wezensaard van een of ander verhaal weegt meer door dan de naakte, zo juist mogelijk getoetste en geduide feiten.

Wat ons te midden van het gemengde verhalen brengt waarin de betrokkenen een stelling verdedigen: hun verhaal wordt een pleidooi!

EWR14

Een applicatief model.

Wagenaar, a.c., 258vv. -- Het verhaal luidt als volgt.

Mej. A. leeft, sedert haar eenentwintigste jaar, samen mat haar 'vriend'. Op zeker ogenblik bekent zij dat zij, zes jaar geleden, "door haar vader aangerand is". Waarop de vriend haar ertoe overhaalt aangifte te doen.

Terloops: dit is een pittig voorbeeld van wat historici heten "History from below" (histoire anecdotique, Alltagsgeschichte, alledags-geschiedenis).

Twee types van bewijs.

a. Het streng logische bewijs: uit de voorzinnen (VZ), die de feiten, voor zover gekend, weergeven, volgen noodzakelijk de nazinnen (NZ), die de (on)schuld bewijzen.

b. Het logisch waarschijnlijk bewijs: uit de voorzinnen volgen niet noodzakelijk, maar slechts waarschijnlijk de nazinnen.

Het bewijsvraagstuk.

De rechters, geconfronteerd met het verhaal van Mej. A., zitten met een probleem:

a. de vader ontkent (natuurlijk);

b. uiteraard is er slechts één getuige, A.

Wagenaar situeert het geval in Nederland.

A.-- "De verklaring (= verhaal) van juist één getuige is geen voldoende bewijs" (rechtsregel in Nederland).

B. -- De Nederlandse rechtsspraak voegt daaraan wel "additionele bewijzen" toe.

B.1.-- De verklaring (= verhaal) van de aangestelde arts die, na medisch onderzoek, vaststelt dat A "geen maagd meer is".

Wat, gezien haar samenwonen met haar vriend, natuurlijk is. Wel is dat feit in overeenstemming met de bewering dat haar vader ze aanrandde. Dit laatste pleit te haren gunste, maar op zeer zwakke wijze, natuurlijk.

B.2.-- De verklaring (= verhaal) van haar vader: hij geeft toe dat hij ooit met het vijftienjarig meisje alleen in huis was (wat pleit ten gunste van A.), maar ze enkel "een flinke rammeling" toediende. Wat Wagenaar doet opmerken "Niet zo fraai maar een rammeling is nog geen verkrachting". (a.c., 259).

M.a.w.: logisch niet voldoende bewijskrachtig voor A. 's stelling (dat zij door haar vader aangerand werd).

Ervaring bewijst dat de betrokkenen elk hun 'verhaal', in een 'verklaring' voor het gerecht voorgedragen, tot een (Subjectief) pleidooi maken … om de rechters te 'overreden' (wat pure retoriek is).

EWR15

5. Het wezen van een verslag. (15/16)

De Van Dale zegt: "Verslag is hetzelfde als 'rapport: d.i. een (meestal schriftelijke) mededeling omtrent (de toedracht van) een gebeurtenis of van een toestand van) iets". Zo 'n 'definitie' is wel sprekend voor de doorsnee

raadplegende van het woordenboek, maar te anekdotisch, d.i. geeft steekproeven i.p.v. het algemene wezen.

Wat is 'rapporteren: d.i. als verslaggever/ verslaggeefster iets weergeven of toelichten? Herlezen wij *E.WR. 07v.*: daar zien wij dat het journalistiek verslag én verhaal, resp. beschrijving in het algemeen én redenering (verklaring, toelichting e.d.m.) omvat. Wat van dat verslag een kort gehouden verhandeling maakt.

Maar het weze duidelijk gezegd: het gevraagde (GV) kan in een verslag enkel het gegeven (GG) zijn en dus zich beperken tot louter beschrijven. Zonder het innemen van een standpunt.

Een applicatief model.

Nemen wij het boek *G. Fain, trad., Joseph Schumpeter, Capitalisme, socialisme et démocratie*, Paris, 1951-1 ;1984-2.

Op de kaft bevindt zich een 'verslag' (één der vele soorten).

Joseph Aloys Schumpeter is, in Oostenrijk, in 1883 geboren en, in de VSA in 1950 gestorven. -- Hij gaat door als een der beste economisten van onze tijd. Hij was de onbetwiste leider van de Weense school. Later werd hij prof aan Harvard University. Snel verwierf hij internationale weerklank.

Zijn beroemd werk - *Capitalism, Socialism and Democracy*, London, 1942 - gaat door voor een der basiswerken inzake moderne economie. Het biedt een weergaloze analyse van de economische fenomenen zoals wij ze beleven.

Kan het kapitalisme overleven? Kan het socialisme lukken? Steller beantwoordt beide vragen. Ondertussen geeft hij een voorgevoel van de ontwikkeling van onze economie in de wereld van morgen.

Tot daar het 'enkomion', de lovende tekst, op de kaft.

De gemeenplaatsen.

Herlezen wij.

1. Schumpeter wordt gesitueerd in ruimte en tijd (*E.WR. 12*).

2. Zijn specialiteit en de graad van deskundigheid erin.

3. Zijn beroemd werk. 2 en 3 maken de "omstandige essentie" én van hemzelf én van zijn hoofdwerk uit.

M.a.w.: het kaftverslag komt hier neer op een verhaal (mèt de nodige beschrijvingen). Maar dat verhaal is tevens een pleidooi (*E.WR. 14*).

EWR16

Typologie (soortenleer).

Er is het bondig of kort verslag (zo o. m. de karakteristiek van iets) en het uitvoerig of omstandig verslag. Naar het object toe waarover het gaat, onderscheidt men het zaakverslag (het fenomeen zonder tekst) en het tekstverslag (het fenomeen is een tekst).

De reportage

(het reine verslag of het ook duidende verslag) is één type van verslag dat opduikt +- 1880 (als verslag in een dagblad).

Terloops: op de tv en in bladen komen zeer vaak, de laatste tijd vooral, tekst- en beeldverslagen voor die, onder de schijn van weergave, in feite een pleidooi zijn. Men noemt dat "één vorm van opiniëren" (de opinie beïnvloeden). Wat eigenlijk niet eerlijk is.

De digest vanaf keizer Augustus (-63/+14) tot keizer Justinianus (482/565) werden de beroemdste gerechtelijke beslissingen verzameld onder de titel 'digesta' - is ofwel een uittreksel ofwel een tot kleinere omvang herleide tekst.

De periodiek die zulks publiceert, heet ook 'digest' (denk aan Reader's Digest).

Het referaat is ofwel een voordracht ter inleiding van een bespreking of discussie ofwel een samenvatting van een voordracht. De term kan ook gewoonweg 'verslag' betekenen.

Typisch voor het referaat in de laatste betekenis zijn

a. de bondige samenvatting van een artikel,

b. met alle bronvermeldingen.

De tekstsamentrekking.

Vooral in Frankrijk komt een nieuw soort verslag voor (bij ingangsexamens):

a. Contraction (tekstsamentrekking);

b. Synthese (meervoudige tekstsamentrekking).

Een applicatief model.

"Duur: drie uren. -- *GG. Ropger Callois, L'esprit des sectes*.

GV: samenvatting in vierhonderd woorden, -- mèt belichting van de hoofdgedachte en de gedachtegang, -- met aangifte op het einde van de kopij van het aantal gebruikte woorden. -- Soms worden in de rand van de kopij per regel de aantallen woorden vermeld.

Straf: een overschrijding van 10% is toegelaten. Boven de 440 worden punten afgetrokken per 10 woorden te veel".

Wanneer i.p.v. juist één tekst meer dan één tekst voorgelegd wordt, heet men dat in Frankrijk 'synthèse' (meervoudige tekstsamentrekking).

Blijkbaar schuilt in deze methode van ondervragen de wil om nutteloze woordenvloed in de kiem te smoren.

EWR17

6. Het wezen van de verhandeling. (17)

Het 'wezen' of ook de 'wezensvorm' (d.i. existentie + essentie) van iets is dat waardoor dat iets van de rest der werkelijkheid onderscheidbaar wordt.

Wat is nu het wezen van 'verhandelen: nadat wij even stilstonden bij de beschrijving, resp. verhaal en bij het verslag als basiselementen van verhandelen?

1.-- *E. Fleerackers, S.J., De verhandeling*, Antwerpen, 1944-13, definieert: "De verhandeling is de beredeneerde ontwikkeling (amplificatie) van een (abstract) thema". Waarom zetten wij de term 'abstract' tussen haakjes? Omdat een verhandeling evengoed een niet-abstract thema kan aanpakken!

2.-- *S. Moss, Composition by Logic*, Belmont (California), 1966, 121/136 (*Opinion Statement)*, preciseert de slagader van verhandelen, nl. de stelling of thesis (*E. WR. 08)*: "De voorgestane mening (...) is de stelling die wij doorheen de hele tekst wensen waar te maken" (o.c., 121).

De schikking (= ordening).

De schikking (gedachtegang, plan, volgorde) weerspiegelt de eenheid in de veelheid der onderdelen van een goede verhandeling.

1. De thesis (Lat.: propositio) wordt in de inleiding aangeraakt (aandachtsvestiging, welwillend-stemming b.v.), in de strikte stellingname gedefinieerd (de stelling wordt uitdrukkelijk verwoord), in de indeling (opsomming der hoofdrubrieken van de tekst) opgesplitst in de (voornaamste onderdelen.

2. De thesis wordt in beschrijvingen, resp. verhalen en in verslagen met informatie gestoffeerd, in het betoog (argumentatie, bewijsvoering) hetzij logisch streng bewezen hetzij logisch waarschijnlijk gemaakt (*E.WR. 14*), in de gebeurlijke weerlegging door de afbouw of deconstructie van ieder tegenmodel (de tegengestelde thesis) onrechtstreeks bewezen, in de vergelijking met andere stellingen verduidelijkt.

3. De thesis wordt in de samenvatting opnieuw verwoord en in het slot nog eens kort belicht (waardeoordeel, anekdote, oproep b.v.).

Opm.-- Men kan natuurlijk al die onderdelen anders schikken, maar zij zijn de gemeenplaatsen die een verhandeling helpen definiëren als haar 'elementen', d.i. wezensbestanddelen die er de vooropstellingen van uitmaken.

EWR18

7. Korte typologie der verhandeling. (18)

Heel wat indelingen zijn mogelijk. Ziehier enkele.

1.-- Fleerackers, o.c., 13.

De bespiegeling. -- Deze term is de Oudnederlandse vertaling van het Griekse 'theoria', lat.: speculatio,-letterlijk: doorgronding. Een 'theorètikos', lat.: speculator, is een waarnemer. Een bespieder of spion, een soldaat op wacht heetten de antieke Romeinen 'speculator'. 'Bespiegeling' betekende "waarnemend grondig ingaan op iets".

Terloops: Puthagoras van Samos (-580/-500) noemde 'filosofia' (algemene ontwikkeling) 'theoria'. Platon van Athene noemde zijn filosofie (met wetenschappelijke aanspraken) "theorètikè to ontos", de waarnemende doorgronding van al wat is. -- Fleerackers vermeldt twee andere types.

De mijmering. -- Deze is een bespiegeling maar met gemoed en waardevoelen geladen.

Het pleidooi. -- Dat is ook bespiegeling maar met de bedoeling de medemens(en) te doen instemmen met de voorgestane stelling. Wij zagen hoger voorbeelden.

2.-- *O. Pecqeur, Manuel pratique de dissertation française*, Namur, 1922-2, onderscheidt andere types.

2. a. -- ***Informele verhandeling.***

"Dissertation badine". -- Pretentieloos en zonder in achtname van de vormelijke eisen van een verhandeling op een thema ingaan is 'informeel' verhandelen. Vele verhandelingen in het middelbare onderwijs komen daarop neer.

2.b.-- *Formele verhandeling*.

Hier worden de strenge voorschriften van verhandelen bewust geëerbiedigd. -- Pecqeur onderscheidt:

a. Literaire ("*La Fontaine is de Homeros van de Franse taal*" (H. Taine) b.v. als thema);

b. Wetenschappelijke ("*Wetenschap, industrie en poëzie*" (*M. Ducamp*) b.v. als onderwerp),

c. Ethisch-politische ("*Mensen behoren elkander te helpen*" (Lamennais); "Eigenliefde" (La Rochefoucauld) zijn zo'n thematata - eigenlijk geestes- of mensweten-schappelijk te heten.

3.-- *Platonisch*

is het onderscheid tussen voorwijsgerige en wijsgerige verhandelingen. -- A.R. Henderickx, *De rechtvaardigheid in De Staat* van *Platon*, in: Tijdschr. v. Philos. 7(1945): 1/2.

De deugd (in de antieke betekenis van "algehele deugdelijkheid" wordt eerst in een voorwijsgerige 'schets', ('hupografè') vaag omschreven, -- om daarna zeer grondig wijsgerig uiteengedaan te worden.

EWR19

8. De antieke 'chreia' (wezensbepaling). (19/22)

Wij zagen dat de wezensvorm (dat waardoor iets van de rest der werkelijkheid onderscheidbaar is) in het tegenstellingspaar of systechie "existentie (het al of niet bestaan van iets)/ essentie (de eigen zijnswijze van datzelfde iets" en in de omstandigheden verduidelijkt kan worden. Deze vormen de basisstructuur van alle verhandelen.

De antieke chreia of wezensdefinitie (*J. Fr. Marmontel* (1723/1799), *Eléments de littérature* (1787), definieert zo de chreia) geldt ofwel een feit ofwel een uitspraak.

De achtledige chreia (ook vernederlandst tot 'chrie') bedroeg in het antieke middelbare onderwijs "een kleine bladzijde" (*H.I. Marrou, Histoire de l'éducation dans l'antiquité*, Paris, 1948, 241). Zij doet de veelduidigheid van het thema en diens benadering uitkomen; het gegeven (GG) immers wordt in

het gevraagde (GV) van acht verschillende kanten (perspectieven, steekproeven) bekeken.

Applicatie model.-- Ziehier een summier voorbeeldje.

A.1.-- ***Gegeven***. -- "Isokrates van Athene (-436/-338; befaamd retor of leraar in retoriek; tegenstander van Platon) zei ooit: "De wortels van de opvoeding komen bitter over. De vruchten echter smaken aangenaam".

Opm.-- Let terloops op de tropen 'wortels'/ 'vruchten' die voor 'vorming'/ 'resultaat' staan. Zo'n themata moeten eerst van hun tropologisch karakter ontdaan worden en vertaald in niet-metaforische of niet-metonymische taal.

A.2.-- ***Gevraagde***. -- Ontwikkeling volgens de acht rubrieken der chreia,
Tot daar de opgave. Nu de ontwikkeling.

B.1.-- *Karakteristiek van Isokrates*.

Terloops: 'karakteristiek' of korte beschrijving van iemand of iets omvat, traditioneel, drie aspecten: innerlijkheid/ uitwendige verschijning/ sociale invloed.

Isokrates was retor. Leider van een retorisch-wijsgerige school die met de streng wijsgerige school (Academie) van Platon rivaliseerde en meer algemene vorming (wijsbegeerte 1) dan streng wetenschappelijke vorming (wijsbegeerte 2) voorstond. Zijn invloed was zeer groot.

Opm.-- In de oudheid was een karakteristiek gemakkelijk ofwel 'enkomioo', lofspraak (*E.WR. 15*) of ook wel 'psogos', blaam, brandmerking, 'kritiek', die van een reine 'bespiegeling' ofwel een mijmering ofwel een pleidooi maken, d.i. een of ander waardeoordeel laten doorwegen.

EWR20

Opm.-- Een chreia kan ook een feit betreffen. De karakteristiek is dan aan te passen aan het feit, natuurlijk. Zie één model *E.WR. 14*: het juridisch verhaal dat kort het feit schetst.

E.WR. 11 geeft in het eerste gedeelte van het verhaal ook een karakteristiek of (korte) schets.

B. II.-- *De rest der chreia*.-- Alle volgende capita of rubrieken handelen over aspecten.

II.a.-- *Parafrase* (omschrijving).

De antieke 'parafrasis' komt meermaals neer op een verkorte uitspraak. In alle geval is zij een soort duiding in andere woorden, zonder de zinvatting (wat de uitspraak allereerst bedoelt) te verraden door een of andere zinstichting.

Hier b.v.:

(1) Isokrates - in een metafoor - vergelijkt opvoeding met de structuur van een plant wier wortels bitter overkomen maar wier vruchten integendeel aangenaam uitvallen.

(2) Hiermee bedoelt hij dat de inoefening ("sensitivity training"), eigen aan de opvoeding, gestreng is en stress veroorzaakt, maar met als uitwerksel dat men echte of in theorie en praxis ondervindt hoe bruikbaar die inoefening wel is. -

In hegeliaans-dialectische termen: de onderbouw van opvoeding is lastig; de bovenbouw is een lust.

Opm.-- De omschrijving wanneer het over een feit gaat, is anders: zij kan verdere informatie invoeren zo dat het feit - in zijn zin gevat (zinvatting) - verduidelijkt wordt.

Neem als voorbeeld *E.WR. 06*, waar "het feit" (het beter lukken der Zwitserse lln.) nader omschreven wordt in de elementen (traditie/ sfeer/ leidings-verstandhouding/ basiskundigheden/ groepswerk/ hoefijzerschikking e.d.).

Maar hier loopt de omschrijving van het feit ineen met de verklaring. Meteen is zij lang uitgevallen.

II.b.-- ***Betoog*** (argumentatie).

Dit vervalt in meerdere aspecten.

II.b.1. -- *positief betoog* ('verificatie').

In antiek Grieks 'kataskeuè'. De stelling "hangt in de lucht" (is betwistbaar) zolang zij niet 'bewezen' wordt. In andere termen: voordat het bewijs geleverd wordt, is een bewering 'onwerkelijk' of althans "niet werkelijk gemaakt", niet 'bewaarheid'-- De anekdote, verder, kan als een inductieve bewijsvorm of, om in de taal van Karl Popper te spreken, als 'verificatie' (letterlijk: waarmaking).

EWR21

II.b.2. -- ***Negatief betoog*** ('falsificatie').

Dat is de weerlegging van het tegenmodel. Hier: de bewering dat wat Isokrates zei, onwaar is. -- In oud Grieks 'anaskeuè'. -- Hier is b.v. plaats voor

het beschrijven, verhalen en beredeneren van mislukte opvoedingen (b.v.: de mening dat schoollopen een lust is). -- De term 'falsificatie' komt van K. Popper: hij betekent letterlijk 'valsmaking' (niet: vervalsing).

Opm.-- Men ziet dat de chreia vergelijkt met het tegengestelde (en in dat kader aan opinieonderzoek doet). In de antiek-Griekse democratie was dit "een heilige regel" (men denke aan de discussies in de agora, de volksvergadering).

Dat de chreia vergelijkt, d.i. met andere gegevens confronteert (men verwarre 'vergelijken' niet met 'gelijkstellen'), blijkt ook uit de onmiddellijk volgende gemeenplaats.

Het eerste gedeelte der bewijsvoering draait rond de thesis. Het tweede gedeelte belicht meer de erbij gehaalde informatie.

II.c.1.-- '***Vergelijking***'.

In antiek Grieks: 'sunkrisis', het bijeenbrengen van op elkander gelijkende zaken. M.a.w.: één type van vergelijken. Het gelijke of gelijkaardige aanhalen.

Hier past b.v. een parallel: de actrice oefent keihard, maar zij acteert daardoor prachtig. Of: de fruitkweker houdt maandenlang de bomen bij, maar hij brengt heerlijk fruit op de markt. -- Zoiets versterkt het betoog.

II.c.2. -- ***Verhaal*** (anekdote).

Hier is de plaats voor een 'exemplificatie' (het aanhalen van een voorbeeld).

Zo kan men de stelling 'illustreren' (door een steekproef aan te halen) door wat volgt: "Demosthenes van Athene (-384/-322; beroemdste redenaar in Hellas) leed aanvankelijk aan een zwakke stem (in een cultuur zonder onze luidsprekers), ja, was weinig dramaturgisch (als acteur) aangelegd. Maar hij koesterde een krachtdenkbeeld ("idée-force" (A. Fouillée)), nl. een groot redenaar worden. Hij leerde redevoeringen uitspreken, -- met keien in de mond (hij stotterde) en, aan de oevers van de zee, tegen de bruisende golven in.

Juist deze barre methode van (zelf)opvoeding had als "aangenaam resultaat" het feit dat hij een zeer beroemd redenaar" werd.

Dat is een toepassen van de inductieve methode die van minstens één exemplaar veralgemeent tot alle exemplaren.

EWR22

II.c.3. -- ***Getuigenis*** (gezagsargument).

Een gezagsargument staat of valt met de (soms zeer beperkte) deskundigheid van de persoon wiens mening men aanhaalt. -- Hier: in de late oudheid golden "de ouden" (die als dichter bij de godheden golden) als

Homèros en Hèsiodos als bron van 'getuigenis' of gezagsargument. O.m. inzake opvoedingseisen.

Opm.-- Ziedaar het schema - dat niet in zijn volgorde onveranderlijk is, natuurlijk - der 'bruikbaarheid' ('chreia' betekent allereerst "wat bruikbaar is"). Deze duurt tot op heden!

Nawoord. -- De Romeinen namen het Griekse schema over.

1.-- Afthonios van Antiocheia (270/ …), deuterosofistisch redenaar.
A. ***Inleiding***. -- Het feit of de bewering krijgt een lofspraak.

B. ***Midden***. -
a. Parafrase. Herschrijving in andere termen.
b.1. Verklaring ("a causa", vanuit de oorzaak).
b.2. Verklaring ("a contrario", vanuit het tegenmodel).
c.1. Vergelijking d.m.v. wat erop gelijkt ("a simili", vanuit het gelijkende: parallel).
c.2. Verhaal (voorbeeld, inductieve steekproef). "Ab exemplo",
c.3. Getuigenis (gezagsargument). "A testimonio",

C. ***Slot***. -- "A brevi epilogo", vanuit een kort nawoord.
De antieke retoren deden hun leerlingen het schema in die termen uit het hoofd leren. -- Men herkent gemakkelijk het schema dat wij hierboven even schetsten.

2.-- Mnemotechnische formule.
a. ***Inleiding***
Quis? (Wie handelde of sprak zo?). -

b. *Midden.*
a. Quid? (Wat? Parafrase).
b.1. Cur? (Waardoor? Waarom?).
b.2. Contra (Tegenmodel).
c.1. Simile (Gelijk model; analoog model).
c.2. Paradigmata (voorbeelden).
c.3. Testes (Getuigenissen), die zowel uit 'scripta', geschreven teksten, als uit 'facta', feiten, bestonden.

c. *Slot.*
B.v. een aansporing of zo. -- Men herkent dadelijk het vorige schema.

Een verhandeling volgens de chreia heet Marmontel een “uitgebreide definitie” hetzij van een gezegde hetzij van een feit. Wie zich goed inoefent in het antieke schema, mits actualisering natuurlijk, zal die barre arbeid bekroond zien door een aangenaam resultaat, zoals Isokrates dat zei.

EWR23

9. Het wezen van redeneren. (23/25)

Reeds Herodotos van Halikarnassos onderscheidde tussen het onmiddellijk gegeven (“het zichtbare”) en het door redenering aangetoonde (“net onzichtbare”). Waarneming (‘empeiria’, waarvandaan ons ‘empirie’), d.i. het letten op en noteren van wat zich toont, en redenering (‘logismos’), d.i. het doorstoten naar wat aangetoond wordt, zijn de twee domeinen van ons kennen. Of, zo men wil, het koppel “fenomenaal/ transfenomenaal”.

In de antieke retoriek komt dit koppel als volgt voor. -- Het uitgangspunt is dat wat het publiek waartoe men zich richt, reeds vooropstelt als een soort ‘gegeven’.

A.-- *Directe bewijsvoering.*

“Pisteis a.technai”. -- Wanneer een gesprekspartner(in) reeds overtuigd is van b.v. een door iedereen gekende wetgeving, van een getuigenis dat iemand - voor iedereen, in beginsel, verneembaar - aflegt, van de termen (tekst) van een geschreven overeenkomst, dan heet dit “bewijs zonder enige redenering” (= a.technos). Het speelt een rol die gelijkt op de directe waarneming van een fenomeen. M.a.w.: men moet geen evidenties nog eens bewijzen!

B.-- *Indirecte bewijsvoering.*

“Pisteis en.technai” (Lat.: probationes). -- Wanneer het voor een gesprekspartner(in) of voor een publiek niet evident is en niet duidelijk vooropgesteld, dan moet men het aantonen, -- desnoods vanuit de vooropstellingen (‘evidenties’) van de gesprekspartner(in) of van het publiek.

Bibl. st.: *R. Barthes, L’aventure sémiologique*, Paris, 1985, 126/136.

Wat retorisch klaarblijkelijk (‘evident’) is.

Gaan wij nu in op de “directe retorische bewijsvoering”. -- De antieke Grieken hebben ons terzake een lijstje nagelaten.

1.-- *‘Eikos’, wat ‘evident’ lijkt.*

Zo b.v. wat door de hele gemeenschap als ‘natuurlijk’, als “van oudsher gevestigd” overkomt. Zo: kinderen beginnen met hun ouders te eren.

Dit is vergelijkbaar met de “comnons sense” (het gemene verstand; -- niet verwarren met het gezonde verstand) van *Cl. Buffier, Traité des premières vérités* (1717), en de Schotse commonsensisten. Behoren tot het gemene verstand dingen als “2 +2 = 4””, “rood is geen blauw”, “het bestaan van mijn eigen bewustzijn”, “het duidelijk waargenomene of herinnerde bestaat werkelijk”, “andere mensen, als wezens die hun innerlijk leven doorheen hun uitwendig waarneembaar gedrag verraden, bestaan” e.d.

EWR24

Opm.-- Ofschoon het gemene verstand, d.i. al wat een groep als groep - gemeen, d.i. gemeenschappelijk - aanneemt (als klaarblijkelijk), verschilt van het gezonde, d.i. door geen psychiatrische storingen (als b.v. neurose, psychose) gestoorde, verstand, toch lopen zij gedeeltelijk ineen. Daarvandaan de begripsverwarring tussen beide.

2.-- *‘Tekmerion’; het klaarblijkelijke teken.*

Een meisje dat zwanger is, geeft er “het klaarblijkelijke teken” van dat zij geslachtsgemeenschap of kunstmatige bevruchting achter de rug heeft. Het verband tussen oorzaak en gevolg behoeft geen redenering retorisch gesproken.

3.-- *‘Semeion’; het aanduidende teken, “de aanduiding”.*

Nemen wij weerom het zwangere meisje: of het nu de natuurlijke geslachtsgemeenschap was ofwel kunstmatige bevruchting was, wordt wel ‘aangeduid’ door haar toestand, voor iedereen zichtbaar, maar het blijft louter aanduiding, -- geen evidentie. Verder onderzoek en dus strikte bewijsvoering (indirecte bewijsvoering) zullen noodzakelijk zijn, wil men de gesprekspartner(in) of het publiek ‘overtuigen’ van hetzij geslachtsgemeenschap hetzij kunstmatige bevruchting, daar deze niet ‘evident’ zijn.

Wetenschappelijk redeneren.

De schotse denkers, in Claude Buffier’ s spoor, vergisten zich: zij gebruikten in strikte filosofie wat pas in retoriek geldig is.-- De hoofdvormen van redeneren, sedert Platon, zijn de volgende.

A.-- *Deductie (‘sunthesis’).*

Volgens de schrijfwijze van Jevons - Lukasiewicz: “Indien A, dan B. Welnu A, dus B”. -- Indien alle water kookt op 100° C., dan dit water en dat water.

Welnu, alle water kookt op 100° C.. Dus ook dit water en dat water". -- Logisch noodzakelijk verband tussen voorzinnen (VZ) en nazinnen (NZ).

B.-- *Reductie ('analusis').*

"Indien X, dan B. Welnu, B. Dus X". -- 'X' is het lemma, de hypothese, waarvan men vermoedt dat het in het gegeven 'B' aan het werk is. Zolang het niet grondig zeker is dat b.v. alle water kookt op 100° C., dan luidt het: "Indien alle water kookt op 100° C., dan dit water en dat water. Welnu, dit water en dat water koken op 100° C.. Dus alle water kookt op 100° C.".

Wat de inductie is: vanuit een eindig aantal steekproeven ("dit water en dat water") besluit zij tot 'alle' steekproeven, -- zonder ze werkelijk uitgevoerd te hebben. Dit is, terloops, één vorm van amplificatieve of kennis-uitbreidende inductie of veralgemening.

EWR25

Opm.-- A. Van de deductie bestaat, sinds Platon, één merkwaardige vorm, nl. het bewijs uit het ongerijmde of 'absurde'. De wiskundigen van Platon's tijd gebruikten dit doorlopend. Uit een stelling deduceert men, mèt invoering van informatie, het radicaal tegengestelde van die stelling.

In de retoriek komt dit voor in de vorm van een "argumentum ad hominem". Bewijsvoering tegen de bewerende in: "indien gij dat beweert, dan volgt daaruit wat U weerlegt".

B. Van de reductie bestaat, sinds Platon, één zeer frequente vorm, nl. het (lemmatisch)-analytisch bewijs.

Men staat daar met een hypothese, lemma. Wat doet men om het onderzoek verder te kunnen zetten? Men doet alsof het lemma, het gevraagde (GV) reeds gegeven (GG) is en werkt daarmee.

Wiskundig model: 20 = y*40 + 10. -- Aan beide zijden deelt men door 40: 10/40 = y40/40. Dat geeft: 10/40 = Y. -- Waar zit het lemma of 'hypothese' in wiskundige taal 'onbekende'? In de y, die verweven zit in een samentelling.

Dat is de lemmatisch-analytische methode, gesteund op het invoeren van het gevraagde in de vorm van het gegevene (de onbekende 10/40 krijgt het bekende teken y waarmee men werkt alsof het een (bekend) gegeven was).

De wetenschappen en de wijsbegeerte alsook de retoriek werken met zo'n lemma's die de voorlopige vorm van het bekende (gegeven) krijgen.

De eristiek.

Zenon van Elea (-540/ ...) paste Parmenides' ontologische logica toe. En wel in de vorm die Aristoteles verwoordt: "gij, evenmin als ik, bewijst wat gij staande houdt".

'Gij' staat voor degene wiens argumentatie men retorisch of wetenschappelijk, toetst. Men stelt daarbij vast dat zijn stelling wel enigszins waarschijnlijk is, o.g.v. argumenten. Maar deze zijn niet radicaal bewijskrachtig. Maar 'ik' staat voor degene die bekritiseert en die ook geen radicaal overtuigende argumenten kan voorleggen.

Wat zeer veel voorkomt.

EWR26

10. Pathetiek. (26/28)

Retorisch te werk gaan, indien het werkelijk wil zijn, overtuigt niet enkel met argumenten (logisch aspect). Het overtuigt ook met gevoels- en gemoedsargumenten (pathetisch aspect). -- Laat ons daarop even ingaan.

Herlees *E.WR. 06/07* (*de elementen die het Zwitsers schoolmodel beheersen*). -- Pathetisch zijn:

a. de goede verstandhouding - het doel van retoriek - tussen inspectie, directie en leerkrachten,

b. de aandacht gericht van de kinderen op handboek, als "zeer belangrijk" (wat een waardeoordeel inhoudt), en op leerkracht, middelpunt van de hoefijzervorm, als "zeer belangrijk" (weerom: wat een waardeoordeel dekt)

De waardeoordelen die goede (= waardevolle) verstandhouding en handboek en leerkracht betreffen, lopen als een rode draad doorheen het hele schoolstelsel.

De logische inhouden van de leeroverdracht van handboek-en-leerkracht naar kinderen wordt doorvloeid van dat veelzijdig pathetisch element. De 'geest' van leerkracht en kinderen is meer dat louter denken; hij omvat waardevoelen.

Dat voorbeeldje maakt duidelijk waarom de antieke retoren de taak van retoriek samenvatten in "logos, pathos".

Laten wij nu even op dat 'pathos', -- het woord wordt vaak niet eens uit het Grieks vertaald, ingaan.

Het ontologisch fundament.

De grote traditie wordt verwoord in *K. Lee, A New Basis for Moral Philosophy*, London, 1985.

De stelling van het boek luidt: "indien zijn, dan waarde". Dat behelst:

a. al wat enigszins 'zijn(de)', d.i. iets (werkelijkheid), is, is vatbaar voor subjectieve waarderingen;

b. al wat enigszins waardevoelen is, is gericht, willens nillens, op 'iets', d.i. werkelijkheid (al is die 'werkelijkheid' een fictie, een utopie b.v.).

Juist dàt waardevoelen wordt geactiveerd in de retoriek wanneer zij tracht te overtuigen.

De retorische axiologie.

Alle retoren hebben dat waardeleerstellig element aangevoeld en doordacht. Zo b.v.: *Ingrid Craemer-Rügenberg, Hrsg., Pathos, Affekt, Gefühl*, München, 1981 (met de veertien referaten over pathetiek vanaf Aristoteles tot heden).

EWR27

Typologie der waarderingen.

Het komt op een waaier (differentiaal) neer.

1. Weigering: "geen enkele waardering" (wat nog een waarderingsvorm is) -

2. Wisseloplossing: "geen waardering voor dit; wel voor dat".

3. Afwisseling: "waardering nu eens voor dit, dan voor dat".

4. Voorkeur: "liever dit dan dat".

5. Samenvoeging: "waardering én voor dit én voor dat".

Het lijstje kan wellicht nog aangevuld worden!

De typologie van Bettermann.

A. D. Bettermann, Psychologie und Psychopathologie des Wertens, Meisenheim am-Glan, 1949.

Het 'werten', waarderen, schift Bettermann in gezond en ziek(elijk) waarde-schatten.

1.-- *De naïeve waardering*.

Zeer verspreid. Vooral kinderen waarderen op die wijze. Zonder onderscheiden in te voeren, zonder vragen te stellen, erg zelfzeker gaat de naïeve waardering in op wat zij waardevol vindt. Vooral erfwaarden staan hoog aangeschreven.

2.-- *De emfatische waardering.*

Dit is de gevoelsnadrukkelijke of gevoelsoverladen waardeschatting. Irrationeel in de ogen van rationeel ingestelde medemensen. Zij drukt de diepere ziel van de waarderende uit, -- onafhankelijk van de omgeving. -- Gebeurlijk gaat zij zo ver dat de zo gewaardeerde waarde 'vergoddelijkt' wordt, -- op een troon gezet, als onschendbaar (taboe) aangevoeld wordt.

Bettermann: iedere echte liefde, alle ware godsdienstigheid neigt tot dit type.

3.-- *De taxerende waardering.*

Hier verschuift de waardering van het voor de hand liggende voorwerp naar iets anders om reden van hetwelk dat voorwerp gewaardeerd wordt. Zo taxeert men de medemens o.g.v. zijn maatschappelijk aanzien, o.g.v. de winst die men er kan uit trekken. Niet om hem- of haarzelf! -- Valt op het niet-spontane. Integendeel: het weloverwogene valt op. Weegt hier door het berekenend verstand.

Een parallel. -- Eenzelfde schilderij wordt door de emfatisch waarderende kunstminnaar/ kunstminnares "in mateloze bewondering" aangebeden en wordt door de winstminnende kunsthandelaar 'berekend' ("Het zal wellicht veel opbrengen").-- Bettermann: een zekere bourgeoiscultuur wordt daarmee getypeerd.

4.-- *De waardevervreemde waardering.*

'Wert.ent.fremdung'. De zo waarderende is en blijft een afzijdige, -- afstandig t.o.v. iedere waarde-op-zich. 'Zijn(de)' wordt 'niets'. Niets nl. om echt te waarderen. Niets om er echt in op te gaan. Koel, -- ja, koud, schat zij in.-- Bettermann Ziet deze waardering reeds enigszins aan het werk in de taxerende waardering.

EWR28

Van dit laatste, waarde-vervreemde, type geeft Bettermann drie modellen. --

A -- *Estheticisme.*

Al wat schoon is of lijkt, wordt niet meer genoten - gewaardeerd - omdat het schoon is of lijkt op zich maar om reden van de nadenkend-analyserende doorleving ervan. Het zwaartepunt m.a.w. ligt in het genietende subject, niet in het genoten object. En dan nog voor zover het analyserende verstand - de rede - overheerst.

B.-- *Criticisme.*

De term 'kritiek' is vooral sedert de verlichte denker *I. Kant* (1724/1804; een aantal van zijn werken heeft als titel '*Kritik*') gangbaar. -- Heden wordt hij gebruikt om het rationeel-afstandige analyseren, vanuit louter aards (seculair, verwereldlijkt) standpunt gepleegd, aan te duiden. Het was reeds aan het werk in het estheticisme.

Deze levenshouding ondermijnt radicaal de basis van iedere overgave - denk aan de naïeve of de emfatische vormen van zo'n overgave - aan waarde op zich. De kritische mens verafschuwt iedere vorm van "naïef zijn", van "glunderend opgaan in". -- Deze grondhouding treft men ook aan in het volgende type.

C. -- *'Humoristiek'.*

Opm. -- Bettermann spreekt van "humoristische waardering".

Wij menen dat hij 'humor' in een betekenis gebruikt die niet zo gebruikelijk is. Met name.

a. 'Humor' geldt gewoonlijk als onschuldig-goedaardig iets in zijn lach-uitlokkende aard bloottrekken. De humorist kan als mens zeer goedaardig zijn en vergoelijkend.

b. 1. 'Ironie' is anders, ofschoon nog zacht. Het is het schamper 'waarderen' van iets dat men echt afkeurt maar afstandig lachend. Vaak niet zonder bitterheid (wat in de humor ontbreekt).

b.2. 'Sarcasme': van het Grieks 'sarkasmos', letterlijk: in het vlees bijten, is de bijtende vorm van ironie. 'Sardonisch' lachen is daarvan de grijnzend-spottende vorm.

Bettermann bedoelt met 'humor' de twee laatste vormen: de kritisch ingestelde mens neemt, lachend en tot lachen uitnodigend, afstand t.o.v. waarde op zich. Zodat de term 'cynisme' hier beter op zijn plaats zou zijn.

Opm. Bettermann noteert dat de waarde-vervreemde waardering enkel in de psychose (zielsziekte) volledig is. Wie kent niet de bevreemdende lach van psychiatrisch verzorgden?

Besluit. -- Het is evident dat een tekst moet rekening houden met de vier geschetste waarderingstypes bij de gesprekspartner of het publiek.

EWR29

11. Uitstralingsleer. (29/31)

Het thema, ofschoon oeroud, is 'in': *E. Van Elsacker/ M. Wijnants, Dossier: sleutelen aan uw persoonlijke uitstraling*, in: *Elga* 56 (1992): april, 30/44, tracht "praktische tips" te geven om wat de antieken met de term 'èthos' noemden, bij te werken. Wàt is nu juist 'èthos'?

Logos/ pathos/ èthos.

Met deze drieledigheid werd het doel der retoriek getypeerd. Opgelet:

a. 'ethos' (niet met 'è' maar met 'e') betekent in antiek Grieks 'gewoonte', 'gebruik', 'zede';

b. 'èthos' echter betekent "inborst, d.i. temperament en karakter", o.m. voor zover die inborst uitstraalt.

In de retoriek is het de 'inborst' van degene die een boodschap tracht te doen ingang vinden in de ziel van een gesprekpartner(in) of van een publiek.

In het occultisme (dat wezenlijk een vorm van animisme (geloof aan ziel en zielestof) is) heet de uitstraling van de inborst 'aura', d.i. de ziel, resp. zielestof voor zover zij buiten het biologische lichaam reikt.

Opm. Wat het antiek-Griekse 'èthos' kan zijn, mag o.m. duidelijk worden wanneer men het kleine meesterwerkje van de Russische schrijver Nikolai Gogol (1809/1852), *Het portret*, leest. Een geschilderd portret hangt in een woning: wie ermee geconfronteerd wordt (en daarbij sensitief (heldergevoelig) is, ervaart in lijf en ziel bizarre gewaarwordingen.

Eenzelfde ervaring wordt weergegeven in Henri Beyle (bijgenaamd 'Stendhal'; 1783/1842), in zijn Rome, Naples et Florence (1817-1; 1826-2). Stendhal gaat op reis in Italië, in het spoor van Sterne. Hij noteert 22.01.1817: "Florence. (...). Ik was al in een soort vervoering bij de gedachte dat ik in Florence was en in het gezelschap van beroemde mannen. (...). Bij het verlaten van Santa Croce kreeg ik hartkloppingen - in Berlijn heet men dat 'zenuwen'. Het leven was uit mij gevaren: ik kon voort marcheren maar met de vrees neer te vallen".

Het stendhalsyndroom.

Bibl. st. : *Grazielle Magherini, Le syndrome de Stendhal* (*Ou voyage dans les villes d'art*), Sogedin (Ed. Usher), 1990.

Schrijfster haalt Stendhal aan (o.c., 31). -- Zij voegt daaraan toe:

a. *S. Freud* (1856/1938; stichter der psychoanalyse), die de Akropolis (Athene) bezoekt en daarbij "bizarre onbehaaglijkheid" beleeft;

b. *Henry James* (1843/1916; broer van William James) die Venetië bezoekt en "een bizarre onpasselijkheid" doorleeft.

EWR30

Volgens Magherini is *Laurence Sterne* (1713/1768; aanhanger van het verlichte rationalisme van John Locke), *A Sentimental Journey through France and Italy*, een verslag van een reis in 1765 (verschenen in 1768), het prototype van tekst die het reizen als existentiële ervaring weergeeft.

Magherini : de term 'sentimenteel' behelst

a. gebeurlijk sterke doorlevingen en

b. soms verbazende lichamelijke reacties.

Dit bij mensen die reizen en be- en verwonderingen allerhande doorleven wanneer zij o.m. in kunstwerken opgaan.

In antieke termen: een kunstwerk - zo voor Freud de Akropolis - bezit een 'inborst' die uitstraalt en inwerkt op ziel-en-lichaam. Een fenomeen dat in occulte middens - New Age inbegrepen - zeer goed gekend is en o.m. van levende medemensen uitgaat.

Applicatief model.

Magherini, o.c., 67.-- Isabelle. -- Een jonge Franse, lerares in kunstopvoeding, met haar leerlingen op bezoek in Florence. -- "werkelijk aanwezig". - Schilderijen, portretten van beroemdheden of zelfportretten van kunstenaars: mensen die allang dood zijn, komen haar, bij het bewonderen mèt haar leerlingen, over als "werkelijk aanwezig".

Onbehagen.

Plots wordt zij aangegrepen. Sommige schilderijen doen haar walgen. Meer nog: zij wil ze vernielen! Deze drang is zo sterk dat zij over zichzelf ontzet is. Later uitwerksel: een sterke opgewondenheid die blijft, en een neerslachtigheid. Alsook een fobie (vrees).

Opm.-- Bij het lezen van Magherini valt op dat de doorleving vaak

a. 'manisch' (opgewondenheid) en

b. dan 'depressief' (neerslachtigheid, uitputting) is.

De weerklank van een ster.

Bibl. st.: *Joepie* 379 (21.06.1981). -

De actrice Charlene Tilton (Lucy Ewing in Dallasreeks): "Ik heb Marilyn Monroe (Norma Jean Baker (1926/1962)) altijd mateloos bewonderd. Een hele tijd wilde ik zelfs mijn voornaam veranderd zien: ik wou te allen prijze Norma Jean heten. Al wat over Marilyn Monroe ooit geschreven werd - een hele bibliotheek - heb ik gelezen. Of liever: verslonden. De eerste keer dat ik een film zag waarin zij acteerde, was ik buiten mijzelf: ik voelde dat er iets was dat ons verbond. (...)".

Daaruit blijkt dat levende mensen een 'èthos' vertonen en b.v. tot navolging aanzetten. Zij "stralen uit".

EWR31

Charismatisch gezag.

C. Rogers (1902/1986) omschreef "charismatisch gezag" als volgt:

1. Afkerig van iedere 'autoritaire' (van buiten en van boven opgedrongen) vorm van gezag,

2. vertrouwt "de nieuwe mens" (wat dat juist is, laten wij aan Rogers over) grondig in de eigen, individuele ervaringen, -- dermate zelfs dat hij juist daardoor anderen meetrekt. Rogers heeft het over "bezielers/ bezielsters" waaraan andere, minder sterke of zelfs zwakke persoonlijkheden zich optrekken.

Men ziet dat Rogers eigenlijk een "sterke inborst-met-uitstraling" tekent. -- Merkwaardig is dat "de nieuwe mensen", hoe antiautoritair ook, "een nieuwe gehoorzaamheid" stichten, die ... soms vormen aanneemt waarvoor het traditionele, als 'autoritair' afgedane opvoedingssysteem terugschrikt. Een naïeve, ja, emfatische gehoorzaamheid (*E.WR.27*) is dan zichtbaar.

Opm. -- De voorbeelden van Magherini behelzen meermaals een (sterk) erotisch moment. De "nieuwe gehoorzaamheid" behelst zulks ook: wie kent, ten onzent, niet de "vlinders in de buik" van talrijke jonge meisjes bij het aanhoren van de stem van een zanger of bij het zien van zijn foto of bij het directe contact bij zijn optredens? Bij nader toezien blijkt overduidelijk dat het 'èthos' van de zanger sterk erotiserend werkt en tot naïef-emfatische fan- en freakgehoorzaamheden 'verleidt'.

Retoriek is de studie van het doen ingang vinden van denkbeelden, waarderingen en 'uitstralingen'. -- logos, pathos, èthos. Bij de studie van een tekst, bij het zelf opstellen van een tekst dient dan ook rekening gehouden te worden met dat drieledige aspect van geest - in - een tekst.

I. Kant.-- "Rousseau wilde in de grond niet dat de mens naar de natuurtoestand zou terugkeren maar wel dat hij, van op het cultuurpeil waarop hij nu staat, ernaar zou terugblikken".

De vooropstelling van Rousseau was "De mens is van nature goed". Daarbij wordt 'natuur' verstaan als "geërfde natuur" doch op negatieve wijze. De mens is nl. uit zichzelf en opzettelijk niet boosaardig. Maar hij loopt wel gevaar door boosaardige of onhandige leiders en toonbeeldige figuren aangestoken en bedorven te worden". Kant was overtuigd van "das radikal Böse" in de cultuur. Retorisch is zijn mening niet zonder meer verwerpelijk.